

Over bibliotheken en betrokkenheid: een essay

Deel 1: De bibliotheek

Gio van Creij
Hans van Duijnhoven
Mari Nelissen
Marina Polderman
Joyce Sternheim

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Nederland. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl/> om een kopie te zien van de licentie of stuur een brief naar Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

Over bibliotheken en betrokkenheid: een essay

Deel 1: De bibliotheek

Gio van Creij, Hans van Duijnhoven, Mari Nelissen,
Marina Polderman, Joyce Sternheim

NOTTIE

Leven is de enige manier
om met bladeren begroeid te raken,
op het zand naar adem te happen,
op vleugels proberen op te vliegen;

om hond te zijn
of hem over zijn gladde vacht te aaien;

om pijn te onderscheiden
van alles wat geen pijn is;

om zich in gebeurtenissen te bevinden,
zich in een uitzicht te verbergen,
naar de kleinst mogelijke vergissing te speuren.

Een uitzonderlijke kans
om je even te herinneren
waarover werd gesproken
toen de lamp niet brandde

en om ten minste eenmaal
over een steen te struikelen,
in een of andere regen nat te worden,
je sleutels kwijt te raken in het gras;

en een vonkje in de wind na te kijken;

en zonder ophouden iets belangrijks
niet te weten.

Wisława Szymborska

WOORD VOORAF

Een gewone donderdagavond, ergens in het voorjaar. In de bibliotheek komt een groep mensen bijeen voor een filosofie-avond rondom het thema “Wie heeft de macht”. De nadruk ligt op discussie met elkaar, op het uitwisselen van gedachten en ideeën. Om daarmee te starten, vraagt de gespreksleider de aanwezigen te vertellen over hun motivatie om deel te nemen aan deze avond. Een diversiteit aan redenen passeert de revue. *Ik ben geschrokken van het plezier dat mensen aan macht beleven; de veranderende, hectische wereld, die wil ik graag proberen te begrijpen; gewoon, omdat het me interesseert.* De motivatie van één mevrouw treft de aanwezigen in het bijzonder. Ze vertelt over de hersenbloeding die zij vorig jaar kreeg. Hoe zij daardoor letterlijk de macht kwijtraakte. En hoe ze in diezelfde tijd ook nog eens haar baan verloor. *Ik voelde me in die periode zo enorm machteloos.* Geen van de aanwezigen had in eerste instantie aan die ‘keerzijde’ gedacht. Aan de andere kant van macht, het voelen en ervaren van machteloosheid. De mevrouw vervolgt: *en nu ik er zo goed ben uitgekomen, ben ik gaan nadenken over de wereld, en over mijn plaats in die wereld.*

Nadenken over de wereld, over onze (individuele) plaats in die wereld. Daar jezelf en anderen vragen over stellen. En altijd alles weer van verschillende kanten belichten. Die motivatie omvat veel van waar wij in het bibliotheekwerk voor stonden en staan. Maar hoe dat te bestendigen in een tijd waarin het zo makkelijk is om jezelf te verliezen, waarin het soms zo lastig is om die idealen te vertalen naar de praktijk van alledag? In een tijd ook waarin we aangeslagen zijn in ons vak, waarin we te lang het vak hielden voor wat het was. Het zijn kwesties waar velen in de bibliotheeksector mee worstelen. Het is erg verleidelijk om al (te) gauw met

antwoorden te komen, in de vorm van een nieuw concept of een nieuwe activiteit. In dit essay willen we dat proberen te vermijden. Wat we wel willen doen is vragen stellen. Vragen die bij ons en, zo denken we, ook bij onze collega's leven. En voorzichtig een poging doen om richtingen te formuleren, zonder gelijk met pasklare antwoorden te komen. Die hebben we namelijk ook niet.

We schrijven dit essay vanuit de visie dat het dringend noodzakelijk is om het belang van de bibliotheek in de samenleving opnieuw te verkennen. Niemand kan de toekomst voorspellen. Die pretentie hebben wij zelf ook zeker niet. Maar op zijn minst zijn we als bibliotheekorganisaties en als sector op zoek naar een nieuw kompas. In het dagelijks werk zijn we daar natuurlijk voortdurend mee bezig, maar door de waan van de dag ontbreekt het vaak aan reflectie hierover.

Dit essay is bedoeld om een gesprek, een dialoog op gang te brengen. Tussen en met vakgenoten. Vrij vertaald is een essay een probeersel, een poging. Het gaat ons dan ook niet om overtuigen of gelijk krijgen. We willen ter discussie stellen, reflecteren, nadenken, proberen. Precies datgene waar de bibliotheek zelf ook een rol in heeft in de samenleving.

Dit essay is zeker geen allesomvattend verhaal. Onze focus ligt op 'meso-niveau', niet op het grote strategische (macro) omgevingsverhaal en ook niet op het micro projectniveau. We zweven er tussenin, omdat juist de vertaalslag van het grote verhaal naar de alledaagse praktijk vaak zo lastig is. Daarnaast ontbreekt in dit essay het managersjargon dat inmiddels ook volop in de bibliotheeksector is doorgedrongen. We willen nu eens niet uitgaan van de gebruikelijke terminologie. Begrippen als fysiek versus digitaal, frontoffice versus backoffice, vraag versus aanbod, hebben

we dan ook vermeden. We hebben het idee dat ze de discussie over het bibliotheekwerk al te lang domineren en mogelijk juist de vernieuwing in de weg staan.

Het geven van antwoorden, daar is de bibliotheeksector al sinds jaar en dag in gespecialiseerd. Wij willen dat hier juist niet teveel doen. Wat we wel willen is reflecteren. En suggesties geven, vanuit onze visie. Dat vormt tegelijk een mooi symbool voor de bibliotheek van de toekomst; een bibliotheek die reflecteert, vragen stelt, en pogingen doet te helpen bij de antwoorden. Het definitieve antwoord? Dat zal door ons niet gegeven worden. We zoeken, we struikelen, we vallen. En we krabbelen weer op. Een struikeltocht naar een nieuwe bibliotheek.

Deel 1: De bibliotheek

De noodzaak die wij voelen om na te denken over het bibliotheekwerk nu en in de toekomst komt voort uit de vraag die sluimerend (en soms ook slepend) veel van onze dagelijkse discussies domineert, namelijk **hoe bibliotheken weer van waarde kunnen worden in de ‘nieuwe’ maatschappij**. Het is deze vraag die centraal staat in het denkproces en in de weergave daarvan in dit essay.

Hoe druk je waarde en waarden uit als het gaat om bibliotheken? Is dat wat van waarde is eigenlijk wel in woorden, in strategieën, in toekomstvisies vast te leggen? De nieuwe branchestrategie die de Vereniging Openbare Bibliotheken in 2012 heeft neergezet, draagt de titel: Meer Waarde. Het begrip waarde wordt hierin op twee manieren uitgelegd: als maatschappelijke waarde en als klantwaarde. Omvatten deze begrippen het concept waarde als het gaat om bibliotheken? Vormen zij tezamen de ‘bibliotheekwaarde’ voor de samenleving? Zijn het niet vooral de expliciete, harde waarden? En vergeten we door de focus op deze waarden niet hele andere waarden?

We realiseren ons dat er in een strategie keuzes gemaakt moeten worden en dat elke verwoording en definiëring van die keuzes zijn beperkingen kent. We schrijven dit essay daarom als een inhoudelijke aanvulling op de branchestrategie. Om het begrip ‘bibliotheekwaarde’ verder te onderzoeken. Om de link tussen waarde(n) en bibliotheken verdieping te geven. En om nog eens te belichten wat de meerwaarde van een bibliotheek nu eigenlijk is en kan zijn.

Bibliotheekwaarde

Wat is 'echte waarde'? Wat is waarde? Wat zijn waarden? Wat is 'van waarde'? En ook: waarom is waarde hebben of waarde bieden zo belangrijk? Vanuit welke waarden brengen wij echte waarde? We hebben er intuïtief wel een beeld bij. Maar wanneer we proberen te achterhalen door welke waarden we geleid worden, of welke waarden we waardevoller vinden dan andere, dan valt het nog niet mee om met een goed verhaal te komen. Het nieuws van de dag wordt vaak geregeerd door botsende waarden, tussen individuen, tussen organisaties, tussen individuen in die organisaties en ook tussen individuen in de samenleving en de machthebbers in die samenleving. Als we over waarden spreken, grenzen we aan het gebied van de ethiek. Wat we als 'het juiste handelen' beschouwen is direct verbonden met de waarden die hieraan ten grondslag liggen. En daar zijn vele vragen over te stellen.

Voor welke waarden staan bibliotheken? Welke waarden streven wij in het bibliotheekwerk na? Is de 'klant' en zijn of haar waarden het uitgangspunt? Of zijn dat de waarden die dominant zijn in de samenleving? Kan het ook zijn dat we juist waarden nastreven die wij vanuit de kern van ons werk belangrijk vinden? Waarbij het minder van belang is of die aansluiten bij de heersende waarden in de samenleving? Of is er een verband tussen de waarden van de klant en de waarden van de samenleving? Zo ja, wat is dat verband dan? Kan de bibliotheek iets met een dergelijk verband? Heeft de bibliotheek dan waarde? Welke?

In zijn pleidooi *Niet alles is te koop: de morele grenzen van marktwerking* (2012) beschrijft Michael Sandel hoe de markt in de afgelopen decennia de ethiek heeft verdrongen. In bijna elk levensgebied zijn marktwaarden leidend geworden ten koste van de niet-economische waarden. Hij laat de toenemende

invloed zien van geld en de vrije markt op levensterreinen die ooit werden beheerst door niet-commerciële principes. En hij stelt kritische vragen bij deze ontwikkeling. Want hoe ver willen we gaan in het opgeven van onze morele waarden ten gunste van.. ja van wat eigenlijk, van geld? Sandel stelt dat we in een marktmaatschappij terecht zijn gekomen, waarin de markteconomie niet langer alleen een instrument is voor het organiseren van activiteit, maar een manier van leven, waarin sociale relaties worden gevormd naar een evenbeeld van de markt.

Het verhaal van Sandel sluit aan bij de interviews die Tobias Reijngoud bundelde in *Weten is meer dan meten – spraakmakende opinieleiders over de economisering van de samenleving* (2012). Beide boeken zouden naar onze mening gelezen moeten worden in het bibliotheekveld, omdat ze aanzetten tot nadenken over de kwestie hoe om te gaan met de dominantie van de markt. We moeten daar als bibliotheken een antwoord op zien te formuleren. Dat de marktwaarden zijn doorgedrongen in het bibliotheekveld is onvermijdelijk. Wat het lastig maakt, is het feit dat we er niet langer een sterk ‘ander’ waardenverhaal tegenover kunnen plaatsen. We durven er misschien niet rond voor uit te komen dat marktwaarden voor onze sector nu eenmaal nooit leidend zullen zijn. Omdat ze simpelweg niet direct aansluiten bij onze missie, bij onze grondhouding. *A library is a different kind of social reality (of the three dimensional kind), which by its very existence teaches a system of values beyond the fiscal*, schreef Zadie Smith.

Maar wat is die waarde dan, die wij bieden aan de samenleving? Wat is de waarde van de bibliotheek? Is er een waarde die maakt dat wij “de eeuwigheid verdienen”? Wat voegen we voor waarde(n) toe aan de samenleving? Zijn het de bronnen die we ontsluiten? Of is het uiteindelijk de waarde van die bronnen zelf? De wijsheid die daarin te vinden is en het feit dat wij die bronnen toegankelijk maken, door kinderen te helpen met hun leesvaardigheid, door

volwassenen kritisch te laten reflecteren op hun visie op die bronnen. Misschien schieten we daarmee nog te kort. Want uiteindelijk willen we dat die bronnen ergens toe dienen. Dat mensen in een samenleving er kennis mee maken, maar bovenal ook dat ze er iets mee “doen”: in hun gedachten, in hun handelingen, en in hun verhouding tot de ander in de maatschappij. Gaan we te ver als we stellen dat de waarde van bibliotheken ligt in het feit dat we door met die bronnen aan de slag te gaan, hopen dat mensen een ‘betere’ burger worden? Beter in de zin van: meer toegerust, met achtergronden, met visie, met vaardigheden, met kennis. Misschien wel met meer begrip voor elkaar, voor de ander?

De waarde van bibliotheken is in onze ogen niet los te zien van de gemeenschap waartoe die bibliotheken zich verhouden. Het heeft alles te maken met burgerschap. Of in hedendaagse termen: met de verhouding tot de diverse communities, gemeenschappen die samen een maatschappij vormen. Zonder een actieve verbinding met de omringende gemeenschap kan een bibliotheek geen waarde hebben. Om die verbinding te maken, moeten we op zoek naar die gemeenschap.

Gemeenschap

We twijfelen of we de term burgerschap hier wel moeten gebruiken, omdat het soms gezien wordt als een begrip met een ouderwetse lading. Een term waar je als organisatie niet meer mee geassocieerd wil worden. Tegelijk lijkt het gebruik van de term burgerschap aan een kleine revival bezig. In de afgelopen tijd getuigden vele krantenkoppen over een gebrek aan kennis over burgerschap

onder Nederlandse scholieren: *Scholieren scoren slecht op burgerschap. Nederland laatste op internationale ranglijst. Nederlandse scholieren hebben de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor volwaardig burgerschap veel minder onder de knie dan hun leeftijdgenoten in het buitenland.*

We zochten toch maar even naar een definitie van het woord burgerschap. In Nederland kom je dan al snel uit bij de Stichting Actief Burgerschap. Deze Stichting wil “de wetenschappelijke analyse van de praktijken van actief burgerschap en de verwachtingen ten aanzien van het begrip actief burgerschap bevorderen. Daarnaast stimuleert zij actief burgerschap door competentieontwikkeling en toerusting van professionals en actieve burgers.” De Stichting faciliteert de leerstoel ‘Actief Burgerschap’, op dit moment ingenomen door hoogleraar Evelien Tonkens. Actief burgerschap wordt binnen deze setting omschreven als het (leren) deelnemen aan en verantwoordelijkheid dragen voor de publieke zaak. Actief burgerschap ontstaat in de wisselwerking tussen burgers en de institutionele omgeving. Het betekent actief verantwoordelijkheid dragen voor de publieke zaak en actief deelnemen aan de publieke zaak.

Toen wij onze collecties raadpleegden over het thema burgerschap kwamen we uit bij het werk van een voor ons relatief onbekende filosoof. Het betrof de publicaties van de Amerikaanse filosoof John Dewey en de Nederlandse inleidingen op zijn werk van Louis Logister. Deweys werk wordt geschaard onder het (klassiek Amerikaanse) pragmatisme. Hoewel de term burgerschap niet in Dewey’s werk voorkomt, refereert hij er impliciet voortdurend aan. Dewey maakte een diagnose van de postagrarische samenleving waarin hij leefde. Hij ging uit van de traditionele Amerikaanse plattelandsgemeenschappen, die volgens hem ooit een echte *community* vormden. In Deweys tijd was die *community* verdwenen. Dewey stelt dat er wel sprake was van een samenleving, een *society*, maar niet meer van een *community*. Dewey noemde deze moderne

samenleving een *great society*, een samenleving die zich kenmerkt door onpersoonlijke sociale relaties (Logister, 2005). Dat bracht hem bij de centrale vraag hoe het kon dat technologische verworvenheden wel een *great society* hadden voortgebracht, maar geen *great community*. Het antwoord op die vraag heeft hij niet, maar hij concludeert wel dat het ontstaan van een gemeenschap niet iets vanzelfsprekends is. Het hoort niet onlosmakelijk bij het mens-zijn, maar moet voortdurend nagestreefd en gestimuleerd worden. Met andere woorden: in een *great society* ontstaan niet automatisch de gedeelde waarden die kenmerkend zijn voor een gemeenschap. De mens moet volgens Dewey leren om waarlijk mens te worden. Dat wil zeggen: leren om deel uit te kunnen maken van een gemeenschap. Dat wij hierbij gelijk aan de bibliotheek denken zal niemand verbazen.

Waar we ons vroeger door middel van volksverheffing vooral op het collectief richtten, gaat burgerschap veel meer uit van het individu. Maar wel steeds vanuit de visie dat “het collectief” ervan profiteert als een individu goed functioneert in het collectief. Tal van organisaties en disciplines proberen bruggen te slaan tussen individu en collectief. Opvoeding, onderwijs, politiek etc. De bibliotheek doet het door bronnen te ontsluiten. Maar we ontsluiten die bronnen niet langer alleen om ze op een efficiënte wijze bij zoveel mogelijk mensen te krijgen. Het belangrijkste doel is te bewerkstelligen dat die bronnen, in welke vorm dan ook, bijdragen aan verantwoordelijk, actief burgerschap. Maar hoe doen we dat dan? Nog steeds hebben we die ene vraag in het achterhoofd. Hoe wordt de bibliotheek hierin weer van waarde?

Betrokkenheid

Laten we eerst eens teruggaan naar waar we vandaan komen. Ontsluiten, dat was onze grote kerntaak. Ontsluiten, een van die echte bibliotheektermen. De bibliotheek als grote ontsluitster. Het ontsluiten van bronnen, dat was en is waar we goed in zijn. Het grootse ideaal achter dit ontsluiten vinden we terug in het aloude Statuut voor de openbare bibliotheek. *Bij de bepaling van hun ideële doelstelling stellen de openbare bibliotheken de individuele mens centraal en laten zich leiden door de idealen van gelijkheid, vrijheid en universele vorming. Door de vruchten van kennis en cultuur ter beschikking te stellen van iedereen dragen zij bij aan het democratisch functioneren van de samenleving en staan zij mensen terzijde in alle fasen van hun leven.*

Mensen terzijde staan, het democratisch functioneren van de samenleving, de waarden die aan die samenleving ten grondslag liggen. Laten we eens wat nader ingaan op de verbindende rol van de bibliotheek in dat proces. Is het tamelijk 'passieve' ontsluiten wel genoeg om die verbinder te (kunnen) zijn?

We zien aan de ene kant individuen die zich willen vormen en aan de andere kant de samenleving, het collectief, gevormd door individuen die we in dat geval burgers zijn gaan noemen. De vraag is hoe individuen zich willen, kunnen en moeten verhouden tot die samenleving. Hoe verhoud je je tot de wereld? Dat zou een mooie leidende vraag kunnen zijn in onze zoektocht naar de betekenis van de bibliotheek voor burgers in de samenleving. Daarover nadenken, de verschillende mogelijkheden en antwoorden ontvouwen, kritisch reflecteren op die antwoorden. Zou dat misschien centraal moeten staan in het opnieuw formuleren van het doel van bibliotheekwerk en het ontsluiten van bronnen?

Hoe verhoud je je tot de wereld? Als wij burgers die vraag stellen en samen met hen antwoorden willen zoeken en geven, dan hebben wij als bibliotheken

ook de plicht om die vraag voortdurend aan onszelf te stellen. Met andere woorden: hoe verhouden wij ons als bibliotheken tot de samenleving waarvan we deel uitmaken? Hoe verhouden wij ons tot die nieuwe context waar we in bestaan?

Het antwoord dat als eerste bij ons naar boven komt, is: de bibliotheek is betrokken. En dat is van oudsher een gevaarlijk antwoord in de bibliotheeksector. Want betrokkenheid neigt misschien wel naar subjectiviteit. En was het niet zo dat in ons vak objectiviteit of neutraliteit hoog in het vaandel staat? We beseffen dat we met dit antwoord dus iets hebben uit te leggen.

Want wat verstaan we onder betrokkenheid? Meer dan in één definitie past. Het is actief zijn in, voor en met de lokale gemeenschap en met de individuele burgers daarin. Het is ook je actief weten te verhouden tot die gemeenschap, er verbintenissen mee aangaan. Betrokkenheid als vorm van verbondenheid. Want het gaat tenslotte om tweerichtingsverkeer; we zijn voor en van de burger. Tegelijk impliceren wij met betrokkenheid het bieden van een kompas, het bewandelen van niet gebaande wegen, het soms in de voorhoede lopen. Een beetje frictie veroorzaken, om mensen in de lokale gemeenschap te verbazen, te verwonderen of misschien zelfs te ergeren.

Begeven we ons daarmee op glad ijs? Gooien we de principes van objectiviteit en neutraliteit zomaar over boord? Ja en nee. Ja, omdat we geloven dat objectiviteit niet bestaat. De keuze om bepaalde bronnen te ontsluiten en andere niet, is al een subjectieve keuze. En ook de keuze om aandacht te schenken aan een onderwerp is bij voorbaat subjectief. Nee, omdat we als bibliotheek geen meningen opdringen. We confronteren mensen wel met vragen die hen prikkelen tot nadenken. Kortom, wij moeten durven zeggen dat we niet zo objectief of neutraal zijn. Dat we sommige waarden misschien wel belangrijker vinden dan andere waarden.

Een bibliotheek is geen politiek instrument. Tenminste niet anders dan een instrument in een politiek systeem: de democratie. Als bibliotheek dragen wij bij aan de democratie en aan het democratisch functioneren van de samenleving. En daarmee bedoelen we niet zozeer een bijdrage aan de staatkundige inrichting, maar bovenal aan de kwaliteit van de democratische processen. Die kwaliteit wordt beïnvloed door de mate van kennis (in alle opzichten en betekenissen) van de individuele leden van die democratische samenleving en de bijbehorende waarden en normen. Iets anders is dat we door zaken te agenderen wel keuzes maken. Maar dat zijn geen politieke keuzes. Dat zijn programmatische, betrokken keuzes. Keuzes die gemaakt worden om zaken onder de aandacht te brengen, de informatiekwaliteit rondom een onderwerp te verbeteren en inzicht te geven in bronnen.

Verhouden tot de ander

Wat willen we nu eigenlijk als bibliotheek bereiken met de vraag hoe mensen zich verhouden tot de wereld? Wat willen we losmaken bij mensen? In een poging een eerste antwoord te formuleren, gebruiken we een voorbeeld uit onze eigen praktijk.

In het voorjaar van 2012 hield de bibliotheek in Oss de expositie 'Een mens is pas vergeten als zijn naam is vergeten'. Een tentoonstelling in woord en beeld (en vergezeld van een blog, een lezing en een stadswandeling), gewijd aan de geschiedenis van Joodse inwoners uit Oss die in de oorlog zijn gedeporteerd. Op panelen werden de adressen en foto's van de omgebrachte Joodse mensen getoond. De tentoonstelling hoorde bij het (internationale)

project 'Struikelstenen', waarin de Duitse kunstenaar Gunter Demnig overal ter wereld speciale stenen in het plaveisel plaatst voor huizen waar Joodse mensen voor hun deportatie woonden. De tentoonstelling werd samengesteld door een bibliotheekmedewerker, door een van de nabestaanden, door het Stadsarchief Oss en door het Brabants Historisch Informatie Centrum. In de openingstoespraak omschreef een nabestaande de bedoeling van de struikelstenen als een poging om de slachtoffers hun naam terug te geven. Mensen zoals wij nu, met het recht op leven, omdat ze nu eenmaal geboren zijn. Een poging om de mensen van nu te verbinden met de mensen van toen, door ons nu letterlijk te laten buigen om de struikelsteen te kunnen lezen. Stenen waarover je struikelt met je voet én je hart. Bij de opening werd ook een filmpje vertoond, een heel simpel filmpje waarin de namen van de uit Oss afkomstige Joodse slachtoffers werden voorgelezen. Met op de achtergrond wuivend riet. Wuivend riet; als symbool voor het buigen, maar ook voor het weer terugveren. *Het buigt in de wind, maar het veert altijd terug.* Tijdens het vertonen van het filmpje, middenin de bibliotheek, bleven toevallige bezoekers soms staan, terwijl het 'gewone' bibliotheekleven ook doorging.

Een verhaal, een gebeurtenis voor het voetlicht brengen en daarmee mensen weer een naam en een gezicht geven. Dat is de combinatie die ons doet nadenken over de bibliotheek. De mensen waren verworpen tot levenloze 'objecten' waarvan we het verhaal niet kenden. Nu werden het weer subjecten, met een gezicht, met een geschiedenis. Mensen in wie we ons kunnen inleven, mensen met wie we misschien wel kunnen meevoelen, al leefden ze in een heel andere tijd onder heel andere omstandigheden.

Van object naar subject, zou dat niet de achtergrond kunnen vormen van het bibliotheekwerk? De ander (wie dat dan ook is) een naam, een gezicht, een perspectief geven. Zoals Levinas zo mooi liet zien dat wij niet voorbij mogen

gaan aan het gezicht van de ander. Als bibliotheek nastreven dat mensen altijd 'subject' blijven of weer tot subject worden. Dat sluit naadloos aan bij de nieuwe context. In het essay 'Doorbreek de taalnoed'¹ haalt Ruben van Zwieten de Joods-christelijke denker Eugen Rostenstock-Huessey (1888-1973) aan, die de échte crisis van onze tijden omschreven heeft als Sprachnot – taalnoed. Van Zwieten: *Het echte spreken ontbreekt. Wij leven in een tijd van algemeenheden (...). Deze Sprachnot vindt haar oorzaak in het verdwijnen van namen. Een wereld waarin geen namen meer klinken, is een onwereld, een onwerkelijkheid. Over een naam moet je een verhaal vertellen.*

Een brug naar het aloude ontsluiten van bronnen is natuurlijk snel gelegd. Immers, het zijn de bronnen die ons in staat stellen om de beweging van object naar subject te leren maken. In *Echt zien: literatuur in het mediatijdperk* (2011) toont Bas Heijne op zorgvuldige wijze aan hoe nu juist een van de belangrijke bibliotheekbronnen, de literatuur, mensen in staat stelt om, in onze woorden, het 'objectdenken' te overstijgen, om de mens als subject weer centraal te stellen. *De menselijke verbeelding trekt voortdurend een sluier voor de werkelijkheid; het is de literatuur die die sluier afrukt, paradoxaal genoeg door middel van de fictie, het verhaal. Het is de literatuur die de mythe ontmythologiseert, die het cliché ongeldig maakt, het gemakzuchtig in goed en kwaad denken in een ander licht zet.* Vanuit ons gezichtspunt kan 'literatuur' in dit citaat ook worden vervangen door 'bibliotheek'. Het is de bibliotheek die de sluier voor de werkelijkheid misschien niet afrukt, maar op zijn minst omhoog doet waaien, en zo een blik op de werkelijkheid mogelijk maakt.

¹ In: Dappere nieuwe wereld: 21 jonge denkers over de toekomst van Nederland.

Als bibliotheken moeten we misschien weer meer over de eeuwigheidswaarde van lezen durven te spreken. In de perceptie van de lezer staan boeken (de vorm) gelijk aan lezen. Tot voor kort kenden we geen andere verschijningsvormen dan het boek. Nu zijn er verschillende middelen om te lezen. Dat is niet echt opzienbarend, maar wel in combinatie met openbare bibliotheken. Die worden in de eerste plaats herkend (en erkend!) als boekenpaleizen. Vandaar de associatie dat met het verdwijnen van het boek ook bibliotheken zullen verdwijnen. Als openbare bibliotheek staan we nu voor de moeilijke taak om de vorm los te koppelen van de essentie: het lezen zelf en de beleving van dat lezen. Op welke manier er ook gelezen wordt, het blijft altijd een zekere (geestes)inspanning vergen. Maar het blijft nodig, bijvoorbeeld om de brug tussen object en subject te helpen slaan.

Het grootse ideaal voor en van bibliotheken, daar begonnen we mee. We kwamen uit bij betrokkenheid, bij betrokken bibliotheken, die staan voor actieve deelname aan de gemeenschap. Om het individu, het subject, te laten nadenken over zijn plaats in de wereld, over de vraag hoe hij zich verhoudt tot de andere subjecten in de wereld, tot het gezicht van de ander. Dat is onze

voorzichtige poging om een antwoord te vinden op de vraag hoe bibliotheken weer van waarde kunnen worden in die nieuwe samenleving. De bibliotheek ontsluit, de bibliotheek bouwt een brug tussen object en subject.

De rol van de bibliothecaris bleef hier nog onbelicht. Misschien wel omdat we daarvoor een nieuw 'soort' (betrokken) bibliothecarissen nodig hebben. Dat zal het onderwerp worden van het tweede, nog te verschijnen essay.

*We need librarians more than we ever did.
What we don't need are mere clerks who guard
dead paper. Librarians are too important to be
a dwindling voice in our culture. For the right
librarian, this is the chance of a lifetime.*

- Seth Godin -

We keren terug naar het begin. Naar de vraag die centraal stond bij de filosofieavond. Wie heeft (de) macht? Die vraag bleef onbeantwoord. Wel gingen de aanwezigen na vier avonden verrijkt naar huis. Velen waren gekomen met een negatief beeld van macht, maar mede door het verhaal van de mevrouw met de hersenbloeding en haar machteloosheid, kreeg het begrip macht ook andere betekenissen. In haar geval was macht namelijk iets heel positiefs. Het begrip werd genuanceerd, van meerdere kanten bezien, ja het begrip werd 'ontsluierd'. Dat is de taak die wij ons als bibliotheken mogen stellen. Macht en machteloosheid: het ligt zo dicht bij elkaar en is toch zo

verschillend. Wie over macht praat zonder te denken aan machteloosheid, zal altijd een eenzijdige blik houden. Die eenzijdige blik moeten bibliotheken zien te verruimen. Want jezelf weten te verhouden tot de wereld vraagt altijd een diversiteit aan perspectieven. Die diversiteit, daar moeten we naar streven. Het geeft de bibliotheek een waarde van betekenis.

*We zijn benieuwd naar uw reactie,
naar uw visie op de waarde van de bibliotheek.*

*Stuur deze naar:
bibliotheekwaarde@gmail.com*

VERANTWOORDING

- S. Godin. *Stop stealing dreams (what is school for?)*. www.sethgodin.com, 2012.
- B. Heijne. *Echt zien. Literatuur in het mediatijdperk*. Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2011.
- L. Logister (red.). *John Dewey. Een inleiding tot zijn filosofie*. Uitgeverij Damon, 2005.
- T. Reijngoud. *Weten is meer dan meten. Spraakmakende opinieleiders over de economisering van de samenleving*. Uitgeverij Lias, 2012.
- M.J. Sandel. *Niet alles is te koop. De morele grenzen van marktwerking*. Uitgeverij Ten Have, 2012.

Het gedicht van Szymborska is afkomstig uit haar bundel Einde en Begin – verzamelde gedichten. Uitgeverij Meulenhoff.

Het citaat van Zadie Smith komt uit haar artikel The North West London Blues in The New York Review of Books blog, 2 juni 2012.

Het essay van Ruben van Zwieten is verschenen in de bundel Dappere nieuwe wereld: 21 jonge denkers over de toekomst van Nederland. Uitgeverij Van Genneep, 2011.

OVER DE AUTEURS

Gio van Creij is bibliothecaris bij BasisBibliotheek Maasland.

Hans van Duijnhoven is bibliothecaris bij BasisBibliotheek Maasland.

Mari Nelissen is bibliothecaris bij BasisBibliotheek Maasland.

Marina Polderman is schrijver en adviseur in de bibliotheeksector.

Joyce Sternheim is consultant strategie en beleid bij Biblioservice Gelderland.

Gezamenlijk delen de auteurs de opvatting dat de bibliotheek van grote waarde is voor een samenleving.

“Maar wat is die waarde dan, die wij bieden aan de samenleving? Wat is de waarde van de bibliotheek? Wat is, simpel gezegd, de bibliotheekwaarde? Is er een waarde waarom we de eeuwigheid verdienen? Wat voegen we voor waarde(n) toe aan de samenleving?”

Over bibliotheken en betrokkenheid gaat in op de vraag voor welke waarde(n) bibliotheken in een samenleving staan. Het essay is geschreven vanuit de visie dat het dringend noodzakelijk is om het belang van de bibliotheek in de samenleving opnieuw te verkennen. Het doel is om een gesprek, een dialoog, op gang te brengen. Tussen en met vakgenoten in de bibliotheeksector - en daarbuiten.